

MARIA DĘBOWSKA – LUBLIN

BADANIA BISKUPA ADOLFA PIOTRA SZELAŻKA NAD MAJĄTKIEM I UPOSAŻENIEM DUCHOWIEŃSTWA KATOLICKIEGO NA ZIEMIACH POLSKICH

Biskup łucki Adolf Piotr Szelażek był jednym z najwybitniejszych członków Episkopatu II Rzeczypospolitej. Ze względu na to, że był ordynariuszem diecezji kresowej, która po II wojnie światowej znalazła się w całości w granicach ZSRR, do lat dziewięćdziesiątych bardzo rzadko pojawiały się o nim obszerniejsze informacje w publikacjach¹. Lata dziewięćdziesiąte zaowocowały wieloma opracowaniami na tematy do tego czasu „zakazane”. Stąd też coraz więcej pisze się o pasterzu diecezji łuckiej; głównie jednak o jego kaznodziejstwie, koncepcji teologii czy działalności na stanowisku pasterza diecezji łuckiej². Niewiele miejsca poświęcono dotąd zaangażowaniu się biskupa Szelażka w prace konferencji episkopatu metropolii warszawskiej, a po odzyskaniu niepodległości – jego udziałowi w pracach Episkopatu Polski³.

Niniejsze opracowanie jest tylko przyczynkiem do tego zagadnienia. Warto mu poświęcić więcej uwagi i miejsca, choćby ze względu na to, że ten biskup uczestniczył w wytyczaniu dróg funkcjonowania prawnego i materialnego Kościoła po odzyskaniu niepodległości. Nie będzie można napisać w przyszłości całościowej biografii bpa Szelażka bez zbadania m.in. jego udziału w przygotowaniu traktatu pokojowego w Rydze, pracy w Ministerstwie Wyznań Religij-

¹ Np. W. K l u z, *Wyrwałość – biskup Adolf Piotr Szelażek założyciel Zgromadzenia Sióstr Św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, Warszawa 1987.

² Zob. np. L. Z y g n e r, *Biskupa Adolfa Piotra Szelażka koncepcja teologii*, Toruń 1998; tenże, *Sylwetka duchowa ks. bpa Adolfa Piotra Szelażka*, w: *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelażek. Człowiek, Pasterz, Założyciel*, Toruń 1999, s. 11-31; B. E. K a r w o w s k a, *Koncepcja moralnego odrodzenia świata w pismach ks. bpa Adolfa Piotra Szelażka*, w: *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelażek. Człowiek, Pasterz, Założyciel*, s. 33-51; L. P o p e k, *Biskup A. P. Szelażek jako pasterz diecezji łuckiej*, w: *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelażek. Człowiek, Pasterz, Założyciel*, s. 53-66.

³ O udziale bpa A. Szelażka w pracach komisji Episkopatu II Rzeczypospolitej można znaleźć wzmianki u S. W i l k a, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, *passim*.

nych i Oświecenia Publicznego, a także jego zaangażowania w rozmaitych komisjach Episkopatu Polski.

Biskup Szelażek urodził się 1 VIII 1865 r.⁴ w Stoczku Łukowskim, w ówczesnej diecezji lubelskiej. W latach 1883-1888 uczył się w seminarium duchownym w Płocku. Po ukończeniu seminarium został wysłany na studia do Akademii Duchownej w Petersburgu, którą ukończył w 1893 r. uzyskując stopień magistra teologii. Po powrocie do Płocka został sekretarzem konsystorza, a od 1896 r. był jego kanclerzem⁵. Biskup Michał Nowodworski powierzył mu także obowiązki ojca duchownego i wykłady prawa kanonicznego w seminarium.

W 1903 r. biskup płocki Jerzy Józef Szembek został arcybiskupem mohylewskim i w 1904 r. wyjechał do Petersburga. Wraz z nim udał się tam także prałat Szelażek, którego kapituła katedralna płocka wydelegowała na członka Kolegium Duchownego. W Petersburgu abp Szembek brał udział w przygotowywaniu ukazów tolerancyjnych. Pomagał mu w tym ks. Szelażek zbierając niezbędne materiały⁶. W 1907 r. wrócił do Płocka i kontynuował pracę pedagogiczną. W latach 1909-1918 r. był również rektorem płockiego seminarium duchownego.

W wyniku rewolucji 1905 r. rząd carski złagodził nieco swoją antykościelną politykę. Od 1906 r. biskupi metropolii warszawskiej mogli odbywać konferencje – chociaż nie bez rozmaitych utrudnień. Inicjatywa wyszła z Płocka od ks. prałata Antoniego Juliana Nowowiejskiego⁷, który w 1908 r. został biskupem płockim. On także opracował regulamin zjazdów. Regulamin ten zawierał postanowienie o tym, że każdemu ordynariuszowi miał towarzyszyć w charakterze konsultanta jeden kapłan z głosem doradczym. Konsultantowi przysługiwało prawo zgłaszania tematów referatów. W dwóch pierwszych konferencjach (14-17 XII 1906 r. i 19-20 XI 1907 r.) biskupowi płockiemu Apolinaremu Wnukowskiemu towarzyszył ks. prałat Nowowiejski, który już w trzeciej konferencji (1-2 XII 1909 r.) uczestniczył jako biskup płocki. Jego konsultantem na trzecim i czwartym zjeździe (1-2 XII 1909 r. i 19 X 1910 r.) był ks. prałat Ignacy Lasocki. Natomiast już od piątej konferencji (12-13 I 1916 r.) towarzyszył mu stale ks. prałat Adolf Szelażek⁸.

⁴ Tę właśnie datę urodzin podał bp Szelażek w swojej autobiografii. Rękopis jej znajduje się w Archiwum SS. Tereźjanek w Podkowie Leśnej.

⁵ *Nowy Biskup Łucki J.E. Ks. Adolf Piotr Szelażek*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 21 (1926) nr 2, s. 60; A. Chmielowski, *Nasz Pasterz*, „Miesięcznik Diecezjalny Łucki”, 10 (1935) nr 12, s. 315.

⁶ *Autobiografia księdza biskupa Adolfa Szelażka*, w: *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelażek. Człowiek, Pasterz, Założyciel*, s. 84; Chmielowski, dz. cyt., s. 318.

⁷ H o s p e s [A. J. Nowowiejski], *Konferencje episkopatu prowincji warszawskiej 1906-1918. (Kartka z dziejów Kościoła polskiego)*, Włocławek 1927, s. 3-4 (odbitka z „Ateneum Kapłańskiego”).

⁸ H o s p e s, dz. cyt., s. 9.

Podczas konferencji episkopatu metropolii warszawskiej wiele miejsca i czasu poświęcono kwestii uposażenia duchowieństwa i sprawie majątków kościelnych przejętych przez państwo rosyjskie. Inicjatywa w tym względzie należała do kościelnego środowiska plockiego. Na pierwszej konferencji (14-17 XII 1906 r.) referaty wygłaszali głównie przedstawiciele Płocka, gdyż jak stwierdził bp Nowowiejski „ten miał czasu najwięcej na przygotowanie materiału i wiedział, o co na konferencji chodzić powinno”⁹. Już w czasie tej konferencji debatowano nad kwestią uposażenia duchowieństwa. W Królestwie Polskim wysokość dotacji dla duchowieństwa katolickiego nie była podnoszona od czasu ich ustalenia po zabraniu majątków kościelnych w latach 1864 i 1865. Na trzecim zjeździe biskupów metropolii warszawskiej (1-2 XII 1909 r.) referat na temat *Kwestia uposażenia duchowieństwa katolickiego parafialnego w diecezjach metropolii warszawskiej* (stan prawny i projekt taksy *iurium stolae*) wygłosił ks. Ignacy Lasocki, konsultant bpa plockiego A. J. Nowowiejskiego¹⁰. Referat ten przesłano Władysławowi Grabskiemu, członkowi Koła Polskiego w Dumie rosyjskiej. Kwestię podwyższenia uposażenia duchowieństwa katolickiego Koło Polskie podnosiło w trakcie prac nad budżetem państwa rosyjskiego w latach poprzedzających wybuch pierwszej wojny światowej¹¹.

Sam bp Nowowiejski zajmował się m.in. opracowaniem projektu taksy *iura stolae*, który zreferował na ogólnopolskiej konferencji episkopatu w Gnieźnie (26 VIII 1919 r.)¹². Wcześniej zaś, bo na piątej konferencji episkopatu metropolii warszawskiej (12-13 I 1916 r.) wygłosił referat o zabranych majątkach kościelnych¹³. W trakcie omawiania tego zagadnienia biskupi wyrazili życzenie, „aby opracować szczegółowe wykazy zabranych majątków na podstawie archiwów konsystorskich i innych. Również pożądanym jest uformowanie wykazów szczegółowych strat, poniesionych przez kościoły i parafie z powodu wojny. Trzeba także sporządzić dokładny spis legatów, które istniały przed rokiem 1863, i które poczynione zostały po roku wspomnianym”¹⁴. Brak w archiwaliach i publikacjach dowodów na to, że biskupi w trakcie obrad zlecieli to zadanie właśnie Szelażkowi. Bardziej prawdopodobne jest to, że kontynuowanie tej pracy biskupi pozostawili bpowi Nowowiejskiemu, a ten – z tej racji, że

⁹ Tamże.

¹⁰ Referat ten pod tytułem *W sprawie uposażenia duchowieństwa parafialnego* ukazał się drukiem w „Ateneum Kapłańskim”, 2 (1910) t. 1, s. 25-32, 126-138.

¹¹ H o s p e s, dz. cyt., s. 17; A. S z e l a ż e k, *Podstawy dotacji duchowieństwa katolickiego w Polsce w okresie przedkonkordatowym*, Toruń 1947, s. 94.

¹² H. K a r b o w n i k, *Wkład abpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w prace konferencji biskupów polskich w latach 1906-1939*, w: *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1906-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczęńskiej śmierci*, red. A. S u s k i, W. G ó r a l s k i, T. Ż e b r o w s k i, Płock 1991, s. 241.

¹³ H o s p e s, dz. cyt., s. 18; K a r b o w n i k, dz. cyt., s. 243.

¹⁴ H o s p e s, dz. cyt., s. 18.

ta praca wymagało wiele czasu i uwagi – zlecił ją swojemu konsultantowi, prałatowi Szelażkowi, który w tej roli wystąpił po raz pierwszy na tej właśnie konferencji. Od tego już czasu „sprawami zagarniętych majątków i szkód wyrzadzonych poszczególnym kościołom w czasie ostatnich działań wojennych zajmował się i referował je na konferencjach ks. A. Szelażek”¹⁵.

W czasie ósmej konferencji episkopatu metropolii warszawskiej (11-12 XII 1917 r.) biskupi zastanawiali się nad powołaniem specjalnej komisji, która miałaby za zadanie obronę praw Kościoła katolickiego. Ostatecznie zdecydowali, by zamiast tworzyć taką komisję, przedstawić władzom polskim kandydaturę ks. prałata Szelażka na dyrektora sekcji katolickiej w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹⁶. W połowie kwietnia 1918 r., po utworzeniu Wydziału Wyznania Rzymsko-Katolickiego w Departamencie Wyznań Religijnych MWRiOP, ks. Szelażek stanął na czele tego wydziału w stopniu radcy ministerialnego. Na to stanowisko został powołany przez Antoniego Ponikowskiego, pierwszego polskiego ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ksiądz Szelażek miał do pomocy referenta i sekretarza¹⁷. Wkrótce został naczelnikiem wydziału, a potem otrzymał nominację na dyrektora Departamentu Wyznań *ad personam*¹⁸. Dnia 29 VII 1918 r. ks. prałat Szelażek został prekonizowany na biskupa pomocniczego w Płocku. Sakrę biskupią przyjął 24 XI 1918 r. z rąk bpa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w bazylice katedralnej płockiej. Pomimo otrzymania sakry biskupiej pracował nadal w Ministerstwie WRiOP i mieszkał w Warszawie¹⁹. W tym czasie Departament Wyznań zajmował się przygotowaniem materiałów do uregulowania stosunków między Państwem i Kościołem. Pracowano m.in. nad projektem prawa o organizacji Kościoła katolickiego, prawa o zniesieniu ograniczeń Kościoła wprowadzonych przez państwa zaborcze, projektem uporządkowania spraw majątkowych Kościoła²⁰.

To właśnie atmosfera kościelnego środowiska płockiego i sugestie samego biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego sprawiły, że ks. Szelażek zajął się sprawami majątków kościelnych i uposażeniem duchowieństwa, początkowo tylko w Królestwie Polskim, a po odzyskaniu przez Polskę niepodległości także w pozostałych zaborach austriackim i pruskim. Wyczerpujące zgłębienie tych kwestii było bardzo czasochłonne i prawdopodobnie również dlatego bp No-

¹⁵ K a r b o w n i k, dz. cyt., s. 243. W czasie tego zjazdu Szelażek wygłosił referat o materiałach do konkordatu, H o s p e s, dz. cyt., s. 18.

¹⁶ Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, A. K a k o w s k i, „Z niewoli do niepodległości. Pamiętniki”, cz. 2, s. 750.

¹⁷ K a k o w s k i, dz. cyt., cz. 2, s. 617.

¹⁸ *Autobiografia*, s. 84.

¹⁹ Mieszkał w Warszawie przy Alei Róż nr 6 m. 4.

²⁰ K a k o w s k i, dz. cyt., cz. 2, s. 618.

wowiejski zlecił to zadanie ks. Szelażkowi. Wywiązanie się z tego trudnego zadania ułatwiły ks. Szelażkowi cechy jego charakteru, jego zdolności i ogromna pracowitość. Wychowankowie seminarium plockiego podziwiali jego wytrwałość i systematyczność²¹. Niebagatelne znaczenie w studiowaniu archiwaliów miała także świetna znajomość kilku języków obcych, w tym języka rosyjskiego, „którym Biskup władał po mistrzowsku. Rodowici Rosjanie zachwycali się, jak on mówił i pisał po rosyjsku i podkreślali, że teraz mało kto potrafi tak pięknie mówić i pisać w ich języku”²².

Od początku 1916 r. Szelażek zbierał materiały do prac zleconych przez piątą zjazd biskupów. Już na konferencji szóstej (12 IX 1916 r.) przedstawił referat na temat: *Zobrazowanie cyfrowe zabranych kościelnych majątków*. Do tego referatu Szelażek załączył suplement w formie tabelarycznego zestawienia zabranego majątku. Po omówieniu referatu biskupi zdecydowali o konieczności wydrukowania kosztem episkopatu zebranych danych i przedstawienia ich Stolicy Apostolskiej²³. Arcybiskup Aleksander Kakowski poinformował abpa Edmunda Dalbora, że będzie to „spis majątków, zabranych duchowieństwu, nie diecezjami, lecz ogółem w całym Królestwie Polskim”²⁴. W piśmie do bpa Nowowiejskiego z 20 X 1916 r. abp Kakowski prosił o przyspieszenie druku tych materiałów oraz polecenie ks. Szelażkowi, aby opracował memoriał w tej sprawie dla Stolicy Apostolskiej.

Suplement ukazał się drukiem w Płocku w formie broszury pt. *Majątek Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim zabrany przez zeszte Rządy obliczony na podstawie badań archiwalnych*. Na karcie tytułowej brak jest autora i roku wydania. Można przyjąć, że ukazała się ona drukiem jeszcze w końcu 1916 lub na początku 1917 r. Autorstwo bpa Szelażka jest raczej niepodważalne. W autobiografii, wśród innych swoich publikacji, bp Szelażek ją także wymienia²⁵. W spuściznie bpa Szelażka zachował się rękopis tej pracy pisany jego ręką. Sugestia H. Karbownika, że pozycja ta może być autorstwa bpa A. J. Nowowiejskiego – wobec powyższego – nie może być przyjęta²⁶.

²¹ Świadectwa. Wypowiedzi o arcybiskupie A. J. Nowowiejskim biskupie plockim 1908-1841, zebrał i oprac. M. M. G r z y b o w s k i, Płock 1991, s. 40; por. L. Z y g n e r, *Biskupa Adolfa Piotra Szelażka koncepcja teologii*, s. 50-51.

²² W. B u k o w i ń s k i, *Taki człowiek – wspomnienia z więzienia*, w: *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelażek, Człowiek, Pasterz, Założyciel*, s. 94.

²³ H o s p e s, dz. cyt., s. 18.

²⁴ Materiały te miały być dostarczone nuncjuszowi w Monachium, Archiwum Diecezji Łuckiej [dalej cyt.: ADŁ.], Spuścizna bpa A. P. Szelażka, Kard. A. Kakowski do bpa A. J. Nowowiejskiego 20 X 1916 r. Nie udało się Szelażkowi przygotować wykazu zabranego majątku według poszczególnych diecezji w Królestwie Polskim, ponieważ okazało się to niewykonalne w krótkim czasie. Dysponował on jedynie wykazami uwzględniającymi podział na państwowe terytorialne jednostki administracyjne.

²⁵ *Autobiografia*, s. 88.

²⁶ K a r b o w n i k, dz. cyt., s. 243, przypis 52.

Memoriał w sprawie zabranych majątków kościelnych, o napisanie którego prosił abp Kakowski, przedstawił ks. Szelażek już na siódmym zjeździe episkopatu metropolii warszawskiej (10 III 1917 r.)²⁷. Do jego przygotowania wykorzystał referat pt. *Zobrazowanie cyfrowe zabranych kościelnych majątków*, wygłoszony na szóstej konferencji episkopatu metropolii warszawskiej. Memoriał ten spotkał się z uznaniem biskupów; postanowiono więc przesałać go Stolicy Apostolskiej²⁸. Drukiem ukazał się już w 1917 r. w Płocku w formie książki pt. *Memoriał w sprawie majątków kościelnych w Królestwie Polskim zabranych na mocy ukazów 1864 i 1865 r.*

Po odzyskaniu niepodległości jednym z najważniejszych zadań stojących przed episkopatem Polski stała się sprawa uregulowania statusu prawnego Kościoła katolickiego, a w tym m.in. do najważniejszych należała sprawa majątków kościelnych i uposażenia duchowieństwa. W 1919 r. bp Szelażek wykonał – w ramach zadań w Departamencie Wyznań MWRiOP – pracę, którą prawdopodobnie uważał za jedno z najważniejszych swoich dokonań. Był to mianowicie projekt ustawy o materialnym położeniu Kościoła katolickiego w Polsce. Był on próbą ujednoczenia uposażenia duchowieństwa katolickiego w odrodzonej Polsce, która po zaborcach odziedziczyła trzy różne systemy wynagradzania kleru i instytucji kościelnych. Nie została ona jednak wniesiona pod obrady sejmu²⁹.

W spuściznie archiwalnej bpa Szelażka zachowały się materiały rękopiśmienne dokumentujące przygotowywanie tej ustawy. Prawdopodobnie te opracowania miał na myśli wykładowca Seminarium Duchownego w Łucku, ks. Antoni Chmielewski, wspominając o pisarstwie bpa Szelażka: „pióro to, służąc świętej sprawie Kościoła, skreśliło dziesiątki niezrównanych, źródłowych co do treści, wykwintnych co do formy, nieodpartyh co do siły argumentacji referatów i memoriałów. Zaważyły one wprost wyjątkowo na kształtowaniu się stosunków pomiędzy Kościołem a rządami nowo powstałej Polski. Większość ich nie jest dotąd niestety drukiem ogłoszona. Niektóre memoriały są tak obszerne, że jak np. *Propositio legis de Ecclesiae dotatione* z 12 innych memoriałów się składa”³⁰. Książd Chmielewski dodał w przypisie, że były one przeznaczone do

²⁷ H o s p e s, dz. cyt., s. 19: „Na konferencji siódmej podziękowano prał. Szelażkowi za napisany memoriał w sprawie majątków kościelnych dla Stolicy Apostolskiej”.

²⁸ K a k o w s k i, dz. cyt., cz. 2, s. 749. Powoływano się na niego w opracowaniach na temat majątku kościelnego, por. M. Z b r o j n y, *Ile zabrano ziemi Kościołowi w Polsce a ile jest jej jeszcze w posiadaniu rządu polskiego*, Poznań 1923, s. 6: „O stratach Kościoła katol. w t. zw. Królestwie Polskim napisał wyczerpującą pracę ks. biskup Szelażek z Płocka [...] Z materiałów bardzo szczupłych, gdyż inne albo zabrał rząd rosyjski albo zniszczono, zestawił mozolnie obraz gospodarki rosyjskiej w posiadłościach i budynkach Kościoła katol.”. Ostatnio również powołuje się na niego S. F u n d o w i c z, *Sekularyzacja dóbr kościelnych po powstaniu styczniowym*, w: *Historia et ius*, red. A. D ę b i ń s k i, G. G ó r s k i, Lublin 1998, s. 137-157.

²⁹ W i l k, dz. cyt., s. 96.

³⁰ C h m i e l e w s k i, dz. cyt., s. 315.

druku. Materiały te ks. Chmielewski widział prawdopodobnie w pałacu bpa Szelażka, u którego mieszkał w czasie swojej choroby³¹. Mógł również na ten temat rozmawiać z samym biskupem. Wymienione wyżej *Propositio* to opracowania związane bezpośrednio z projektem prawa o materialnym położeniu Kościoła katolickiego w Polsce, wnioski i sam projekt ustawy. Są to według kolejności:

1. Uwagi wstępne do projektu prawa o materialnym położeniu Kościoła katolickiego w Polsce.
2. Dotychczasowe uposażenie duchowieństwa i instytucji kościelnych w byłym Królestwie Kongresowym.
3. Uposażenie duchowieństwa katolickiego i instytucji kościelnych w „Guberniach Zachodnich” Cesarstwa Rosyjskiego.
4. Uposażenie duchowieństwa i instytucji kościelnych w Galicji.
5. Uposażenie duchowieństwa w krajach polskich pod panowaniem niegdyś niemieckim i w innych krajach byłego Cesarstwa Niemieckiego.
6. Rys historyczny zaboru ziem kościelnych na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej od r. 1796.
7. Szacunek dóbr kościelnych zabranych przez rządy zaborcze w ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Polskiej (kilka wersji).
8. Charakter zaboru majątków kościelnych przez rządy rozbiorcze na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej Polskiej.
9. Uposażenie władz centralnych Kościoła katolickiego w byłym Królestwie Kongresowym.
10. Statystyka.
11. Wniosek dotyczący ustawy o materialnym położeniu Kościoła katolickiego w Polsce.
12. Ustawa o majątkowym położeniu Kościoła katolickiego w Państwie Polskim.

Opracowania te i samą ustawę zredagował bp Szelażek w maju i czerwcu 1919 r. Prace te w większości (poza 1, 10, 11, 12) włączone zostały do opublikowanej przez bpa Szelażka, dopiero po drugiej wojnie światowej, książki pt. *Podstawy dotacji duchowieństwa katolickiego w Polsce w okresie przed-konkordatowym* wydanej w Toruniu w 1947 r. Po wojnie bp Szelażek napisał jedynie rozdział wstępny pt. *Kwestia zapewnienia bytu duchowieństwa katolickiego w ogóle*. Biskup Szelażek podarował tę pozycję wszystkim biskupom polskim³².

Szósty pod względem kolejności referat pt. *Rys historyczny zaboru dóbr kościelnych w ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej od r. 1795* ukazał się drukiem w „Przeglądzie Katolickim” już w 1925 r.³³. Artykuł ten – z niewielkimi opusz-

³¹ Tamże, s. 322.

³² ADE, Koncalaria bpa A. P. Szelażka w Zamku Bierzgowskim, t. Publikacje.

zeniami – został włączony do książki *Podstawy dotacji duchowieństwa katolickiego w Polsce w okresie przedkonkordatowym* Materiały z ósmego pod względem kolejności referatu wykorzystane zostały do publikacji pt. *Czy majątki kościelne w Królestwie Polskim zostały „skonfiskowane” czy też wzięte w administrację państwową?* napisanej przez Prawnika („p. Strzałkowski przy współpracy Bpa Szelążka”) wydanej w Warszawie w roku 1919³⁴.

Biskup Szelążek wziął także udział w rokowaniach pokojowych w Rydze jako rzeczoznawca do spraw majątkowych Kościoła katolickiego. Dokładał tam starań, aby „uzyskać ze strony radzieckiej uznanie, że majątki kościelne, zabrane w Polsce przez rząd carski, nie były wzięte na własność Skarbu, lecz przejęte zostały w administrację państwową. Teza ta została całkowicie przyjęta przez strony zawierające traktat pokojowy i tym sposobem stała się podstawą do określenia zobowiązań Skarbu względem Kościoła”³⁵. W spuściznie archiwalnej bpa Szelążka zachowały się manuskrypty z tego okresu. W jednym z nich bp Szelążek dowodził, że majątki kościelne w Cesarstwie Rosyjskim „nie uległy wywłaszczeniu, lecz zostały wzięte w administrację państwową”. Drugi, napisany w Rydze 27 I 1921 r. zawiera wycenę zabranych dóbr kościelnych w zaborze rosyjskim. Z traktatem ryskim związany jest także referat bpa Szelążka „w sprawie majątków kościelnych zabranych przez rząd rosyjski”. Jest to opracowanie wykonane dla Mieszanej Komisji Rozrachunkowej, której powstanie przewidywał art. XVIII traktatu ryskiego³⁶, zawierające wytyczne odnoszące się do majątków kościelnych. Część pierwsza opracowania zawiera informacje ogólne o zabranych dobrach kościelnych, w części drugiej autor dokonał „szczegółowego rozpatrzenia pozycji majątkowych”. Omówił wysokość zabranego mienia w rublach oraz rodzaje należności, które należało wziąć pod uwagę przy rozrachunku z Rosją. W referacie Szelążek wymienił także źródła (głównie archiwalne), na podstawie których sporządził to opracowanie i na których polscy członkowie Komisji winni oprzeć swoje wywody. Zważywszy na to, że Mieszana Komisja Rozrachunkowa pierwsze swoje posiedzenie odbyła 3 XI 1921 r., opracowanie to musiało powstać w 1921 r. po zawarciu traktatu pokojowego (18 III 1921 r.) a przed rozpoczęciem prac tejże Komisji.

Badania swoje nad majątkiem i systemem uposażenia Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim – prowadzone od początku 1916 r. – oparł bp Szelążek głównie na materiałach archiwalnych. Konferencja episkopatu metropolii warszawskiej zaleciła przeprowadzenie kwerendy m.in. w archiwach konsystorskich. Biskup Szelążek stwierdził jednak, że „w chwili zaboru majątków koś-

³³ „Przegląd Katolicki”, 4 (1925) nr 1, s. 3-5; nr 2, s. 25-27; nr 4, s. 51-53; nr 6, s. 85-87; nr 10, s. 145-146; nr 11, s. 162-163.

³⁴ Maszynopis tej publikacji przechowywany jest w ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelążka.

³⁵ *Autobiografia*, s. 86.

³⁶ J. K u m a n i e c k i, *Pokój polsko-radziecki 1921. Geneza, rokowania, traktat, komisje mieszane*, Warszawa 1985, s. 77.

cielnym odebrano od duchowieństwa wszystkie dokumenty, spisy, rejestry, kontrakty, wszystkie w ogóle akta zarówno z parafii oraz innych instytucji kościelnych, jakoteż i konsystorzów; nie pozostawiono żadnych kopii. Nieliczne zaledwie znaleźć jeszcze można w rękach duchowieństwa dokumenty, nieprzedstawiające systematycznej całości³⁷. Zrezygnował więc z penetrowania archiwów kościelnych – miał na to zresztą wtedy zbyt mało czasu³⁸ – i przebadał dostępne mu wówczas zasoby państwowych archiwów (głównie warszawskich), przede wszystkim zaś Archiwum Izby Skarbowej Warszawskiej (ul. Rymarska 5)³⁹ i Archiwum Akt Dawnych (ul. Jezuicka 1). Według niego „pierwszorzędnym źródłem do zbadania zaboru dóbr kościelnych są akta poszczególnych parafii i instytucji kościelnych, w których są protokoły zaboru dóbr – Akta Rewizji Operatów, Postanowienia Komitetu Urzędującego i Wykazy Gubernialne. Inne źródła są pochodne i pomocnicze”⁴⁰. Sam robił wyciągi, bądź zlecał sporządzanie kopii⁴¹; niektóre z nich uwierzył w 1932 r. własnoręcznym podpisem i pieczęcią⁴². Wszystkie koszty poniesione przez Szelażka w związku

³⁷ *Memoriał w sprawie majątków kościelnych w Królestwie Polskim zabranych na mocy ukazów 1864 i 1965 r.*, oprac. A. Szelażka, Płock 1917, s. 5. Wymienione dokumenty i akta można jeszcze znaleźć obecnie w niektórych archiwach państwowych. Przykładem może być Archiwum Państwowe w Radomiu, gdzie w zespole „Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej” wśród tzw. „Operatów zajęcia pod zarząd skarbu majątku duchowieństwa” znajdują się „bardzo bogate, w sensie informacyjnym, różne odpisy dokumentów, wyciągi spraw sądowych i inne dane, np. odpisy akt erekcyjnych często sięgające XV w. Także dołączane są akta wizytacji, inwentarze parafii, spisy ksiąg bibliotecznych itp.”, H. Kisiel, *Przejęcie w latach 1865-1866 przez skarbu państwa dóbr duchowieństwa świeckiego, rzymskokatolickiego – charakterystyka źródeł w zasobie Archiwum Państwowego w Radomiu*, w: *Historia et ius*, s. 57.

³⁸ Jedynie brakiem czasu można wytłumaczyć rezygnację z przebadania archiwów konsystorskich. W aktach konsystorzów można bowiem znaleźć materiały dotyczące majątków parafii. Dowodzi tego opracowanie D. Olszewskiego, *Akta konsystorza kieleckiego jako podstawa źródłowa do badań nad parafiami i duchowieństwem pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 19 (1969) s. 9-12 (rozdz. *Akta konsystorza kieleckiego dotyczące funduszków kościelnych*).

³⁹ Na bazie tego archiwum władze polskie utworzyły Archiwum Skarbowe.

⁴⁰ ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelażka, „Referat księdza biskupa A. Szelażka – w sprawie majątków kościelnych zabranych przez rząd rosyjski”, k. 3.

⁴¹ Wobec faktu, że Archiwum Skarbowe spaliło się w czasie II wojny światowej, kopie te i wyciągi mogą stać się cennym uzupełnieniem do badań nad majątkiem duchowieństwa katolickiego w zaborze rosyjskim.

⁴² Jeden z przykładów takiego uwierzytelnienia: „Niniejszym zaświadczam, że załączony przy niniejszym odpis «Rozkładu szczegółowego sumy ogólnej rs. 262 958 kop. 28 na utrzymanie Duchowieństwa katolickiego oraz kościołów i inn. Instytucji Duch., z funduszków Skarbu Królestwa na rok 1864 uformowanego» stanowi wiarygodną kopię zachowanego w Archiwum Izby Skarbowej Warszawskiej – w cytowanych wyżej Aktach – «Rozkładu Szczegółowego». Odpis pomieniony dokonany został pod moją osobistą kontrolą – w roku 1916ym. Łuck, 2 listopada 1932, Szelażek biskup”, ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelażka.

z wykonywaniem kopii akt episkopat metropolii warszawskiej postanowił mu zwrócić.

Rosjanie w 1915 r. wywieźli „z Warszawy ogromne ilości dokumentów, dotyczących dóbr kościelnych”⁴³. Z Archiwum Izby Skarbowej Warszawskiej zabrali akta bieżące. Na miejscu pozostawili jednak archiwum byłego Zarządu Finansowego z jego wcześniejszym zasobem⁴⁴. W czasie okupacji niemieckiej Archiwum Izby Skarbowej Warszawskiej było dostępne dla kwerendzistów. Niemiecki Zarząd Archiwalny utworzył przy nim pracownię publiczną z podręczną biblioteką, zaopatrzoną w podstawowe dzieła pomocnicze⁴⁵. Szelążek korzystał głównie z zasobu tego archiwum. Miał on dostęp do akt zorganizowanego w 1871 r. „Archiwum Akt Starych byłego Zarządu Finansowego Królestwa Polskiego”⁴⁶ (oddanego wówczas pod opiekę Warszawskiej Izby Skarbowej). W jego zasobie znalazły się akta skarbowe z czasów Księstwa Warszawskiego i czasów dawnej Rzeczypospolitej, począwszy od XVI w., odziedziczone przez utworzoną w 1816 r. Komisję Rządową Przychodów i Skarbu oraz własne akta szczegółowe tejże Komisji (zniesiona w 1867 r.) dotyczące guberni warszawskiej⁴⁷. Podstawą do jego badań stały się tzw. rewizje operatów zajęcia majątku parafii i instytucji kościelnych, czyli „zbiór protokółów, potwierdzających akta zaboru poszczególnych majątków kościelnych w dziesięciu guberniach Królestwa Polskiego”⁴⁸. Rewizje te przeprowadzone zostały w latach 1867-1869, a więc w czasie istnienia Zarządu Finansowego Królestwa, instytucji przejściowej, utworzonej po zniesieniu Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu i funkcjonującej do czasu utworzenia izb skarbowych w 1869 r. Protokoły te, zawierające „bardzo szczegółowe statystyczne dane, stały się głównym źródłem do określenia wartości zabranych przez rząd rosyjski majątków”⁴⁹. Z nich sporządzono dla Szelążka kopie na oryginalnych arkuszach⁵⁰. Szelążek nie miał dostępu do akt tych instytucji skarbowych Królestwa Polskiego, które, na rozkaz kierownika niemieckiego zarządu archiwalnego Adolfa Warschauera, zmagazynowano w gmachu byłego Banku Państwa i tam leżały nieuporządkowane⁵¹.

⁴³ *Memorial*, s. 5.

⁴⁴ F. R a m o t o w s k a, *Wstęp*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Przewodnik po zasobie. T. 2: Epoka porozbiorowa*, Warszawa 1998, s. XXXIII.

⁴⁵ *Archiwum Skarbowe w Warszawie w latach 1918-1920*, „Archeion”, 2 (1927) s. 148.

⁴⁶ Szelążek używał dla niego nazwy „Archiwum Akt Dawnych Izby Skarbowej Warszawskiej”, *Memorial*, passim.

⁴⁷ R a m o t o w s k a, *Wstęp*, s. XXXII-XXXIII; A. T o m c z a k, *Zarys dziejów archiwów polskich, część I – Do wybuchu I wojny światowej*, Toruń 1974, s. 113.

⁴⁸ *Memorial*, s. 6.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Zachowały się one w ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelążka.

⁵¹ „Referat księdza biskupa A. Szelążka”, k. 2; por. R a m o t o w s k a, *Wstęp*, s. XXXIII.

Szelązek odtworzył więc obraz zabranych majątków na podstawie archiwaliów, których Rosjanie nie zdołali wywieźć z Warszawy. Obliczył, że w aktach tzw. rewizji operatów znalazły się dane tylko do 1116 parafii i instytucji kościelnych w Królestwie Polskim. Informacje o majątku 516 parafii i instytucji kościelnych musiał uzupełnić poszukiwaniami w innych aktach Archiwum Izby Skarbowej Warszawskiej. Akta tzw. rewizji operatów posłużyły bpowi Szelązkowi do ustalenia głównie majątku duchowieństwa diecezjalnego, zabranego w 1865 r. Natomiast wykaz dóbr klasztornych, zabranych w roku 1864, sporządził głównie na podstawie tomu szóstego postanowień Komitetu Urzędującego w Królestwie Polskim⁵².

Biskup Szelązek nie dotarł sam osobiście do materiałów archiwalnych odnoszących się do majątków kościelnych w Królestwie Polskim, znajdujących się w archiwach petersburskich. W Petersburgu działała w 1918 r. Polska Rada Rozrachunkowa, która powstała prawdopodobnie w miejsce Komisji Likwidacyjnej do Spraw Królestwa Polskiego, podporządkowanej w grudniu 1917 r. Komisarjatu do Spraw Polskich⁵³. Sekcja Kościelna Rady Rozrachunkowej⁵⁴ zajmowała się m.in. badaniami odnośnie do ilości i wartości majątku kościelnego zabranego przez zaborcę rosyjskiego. Bardziej interesowało ją to zagadnienie w odniesieniu do Królestwa Polskiego. Sprawa majątków kościelnych na Litwie i Rusi oraz skasowanych tamże kościołów i klasztorów nie należała bezpośrednio do kompetencji Rady Rozrachunkowej, lecz – zdaniem ks. Walerego Płoskiewicza, członka tejże Rady – „nie może jednak być pomijaną, dziś bowiem trudno jest jeszcze przesądzić, jakie granice mieć będzie Królestwo Polskie”⁵⁵.

Trzeba tu dodać, że badania w Petersburgu prowadzone były niezależnie od poszukiwań archiwalnych bpa Szelązka w Warszawie. Sekcja Kościelna Rady Rozrachunkowej nie posiadała nawet ani jednego egzemplarza jego pracy pt. *Memoriał w sprawie majątków kościelnych w Królestwie Polskim zabranych na mocy ukazów 1864 i 1865 r.* O tej publikacji bpa Szelązka wiedziano

⁵² „Referat księdza biskupa A. Szelązka”, k. 4. Postanowienia i rozporządzenia Komitetu Urzędującego opublikowane zostały współcześnie dla potrzeb urzędowych, zob. M. O s i e c k a, *Komitet Urzędujący w Królestwie Polskim*, w: *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*, s. 477.

⁵³ M. C z a j k a, M. K a m l e r, W. S i e n k i e w i c z, *Leksykon historii Polski*, Warszawa 1995, s. 976.

⁵⁴ Członkami jej byli: abp Edward Ropp, bp Jan Cieplak, bp nominat miński Zygmunt Łoziński, ks. Idzi Radziszewski, ks. Walery Płoskiewicz i panowie: Aleksander Meysztowicz, Stanisław Ptaszycki, Konstanty Zaremba, Bohdan Kutylowski, Ludwik Domański i Józef Jeziorkowski, ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelązka, „Protokół posiedzenia Sekcji Kościelnej Polskiej Narady Rozrachunkowej z dnia 25 marca 1918 r.”, s. 1.

⁵⁵ ADŁ, Spuścizna bpa A. P. Szelązka, „Sprawozdanie referenta Sekcji Kościelnej ks. Płoskiewicza”, s. 22.

jedynie z informacji „Gazety Polskiej” (z dnia 10 II 1918 r.)⁵⁶. Poszukiwania w archiwach petersburskich prowadził głównie referent tej sekcji ks. Walery Płoskiewicz i jak sam stwierdził „wyświetlenie wszystkich majątków i kapitałów kościelnych w różnym czasie w tej lub innej formie zagarniętych w Królestwie przez rząd rosyjski, jest, zwłaszcza w warunkach obecnych sprawą niezmiernie trudną. Dziś nikt dokładnie nie wie, jakie majątki kościelne zostały zagarnięte, co się z nimi stało”⁵⁷. Prałat Płoskiewicz wyjechał z Petersburga prawdopodobnie w drugiej połowie 1918 r. kontynuowanie swojej pracy pozostawiając innym członkom sekcji. Został zatrudniony w Warszawie w Ministerstwie Spraw Zagranicznych na stanowisku radcy ministerialnego.

To od ks. Płoskiewicza bp Szelążek otrzymał materiały zebrane w archiwach petersburskich, dotyczące majątków kościelnych w Królestwie Polskim i w „guberniach zachodnich” cesarstwa rosyjskiego. Wykorzystał je m.in. do sporządzenia wytycznych dla Mieszanej Komisji Rozrachunkowej. Jego zdaniem, od Rosji i Ukrainy należało „domagać się rozrachunku w zakresie wszystkich dóbr po-duchownych b. guberni zachodnich, nie zaś tych tylko części «guberni zachodnich», które obecnie znajdują się w granicach Rzeczypospolitej, a to z tego tytułu, że owe majątki są pochodzenia polskiego z czasów b. Rzeczypospolitej Polskiej. Jeżeliby tego punktu widzenia nie dało się utrzymać – wówczas domagać się trzeba, aby w granicach Rosji i Ukrainy majątki te zwrócono tamtejszemu duchowieństwu katolickiemu, lub też je odpowiednio dotowano”⁵⁸. Wielkość majątku przejętego w „guberniach zachodnich” w latach 1841-1843 bp Szelążek podał głównie w oparciu o wypisy z materiałów archiwalnych zebranych w petersburskim Archiwum Ministerstwa Rolnictwa przez Piotra Bańkowskiego, zajmującego się zbieraniem materiałów do majątków kościelnych na Litwie i Rusi⁵⁹. Całość tych materiałów, które w 1918 r. były w posiadaniu abpa Edwarda Roppa i posła Aleksandra Meysztowicza, obiecał ks. Płoskiewicz odszukać w Petersburgu i przekazać bpowi Szelążkowi⁶⁰. Ksiądz Płoskiewicz przebywał w 1921 r. w Rosji jako członek, przewidzianej w traktacie ryskim, komisji do wymiany jeńców i zakładników⁶¹. Brak jednak w spuściźnie archiwalnej bpa Szelążka tych materiałów. Być może ks. Płoskiewicz nie przywiózł ich z Petersburga.

⁵⁶ Tamże, s. 23.

⁵⁷ Tamże, s. 2.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ „Referat księdza biskupa A. Szelążka”, k. 20. Notatka ta została sporządzona w języku rosyjskim. W spuściźnie bpa Szelążka zachował się maszynopis, tejże pt. „Istoričeskaja spravka. Objasnitelnaja zapiska. Petrograd, 15/2 nojabrja 1907 goda”. Powinien to być prawdopodobnie 1917, a nie 1907 r.

⁶⁰ „Referat księdza biskupa A. Szelążka”, k. 20.

⁶¹ ADŁ, Kapituła Kolegiacka w Ołyce, „Protokoły posiedzeń Prześwietnej Kapituły Kolegiaty Ołyckiej 1919-1940”, s. 13, 15.

Biskup Szelażek rozpoczynał badania nad majątkiem i uposażeniem duchowieństwa katolickiego w czasie, kiedy nie było jeszcze niepodległego państwa polskiego. Interesowały go więc głównie ziemie zaboru rosyjskiego, w szczególności zaś Królestwo Polskie. Całą swoją uwagę poświęcił dobrom przejętym przez zaborcę, nie zaś majątkowi będącemu jeszcze w posiadaniu Kościoła. W zaborze rosyjskim nie było zresztą w posiadaniu Kościoła katolickiego zbyt wiele ziemi. Rząd rosyjski pozostawił jedynie po sześć mórg dla parafii; niektóre z nich nawet tyle nie posiadały.

Systemowi uposażenia duchowieństwa i instytucji kościelnych w zaborze austriackim i pruskim poświęcił bp Szelażek znacznie mniej uwagi niż analogicznej sprawie w zaborze rosyjskim. Zaborami pruskim i austriackim zajmował się już w czasie pracy w Ministerstwie WRiOP, Zbadanie systemu uposażenia duchowieństwa na ziemiach polskich pod zaborami pruskim i austriackim stało się konieczne do przygotowania ustawy o materialnym położeniu Kościoła katolickiego w odrodzonej Polsce.

Oprócz systemów uposażenia duchowieństwa w trzech zaborach interesowała bpa Szelażka głównie sprawa charakteru zaboru majątków kościelnych oraz wyliczenie wielkości i wartości zabranego majątku.

Pisząc o charakterze zaboru majątków kościelnych, Szelażek starał się wykazać przede wszystkim fakt, że majątki kościelne nie zostały skonfiskowane, a jedynie przejęte przez państwa zaborcze w administrację. Rząd wypłacał pensje duchowieństwu katolickiemu nie z tego tytułu, że było ono zaliczane do warstwy urzędników państwowych. Dotacje dla duchowieństwa były jedynie pochodną odebrania mu podstawowego źródła utrzymania, jakim były majątki. Teza o przejęciu na terenach zaboru rosyjskiego majątków kościelnych jedynie w administrację, a nie na własność skarbu państwa rosyjskiego nie była nowa. Wykorzystali ją już m.in. posłowie polscy w Dumie rosyjskiej przy okazji debat nad przygotowaniem budżetu państwa. Biskup Szelażek tezę tę jedynie zaakcentował i uczynił podstawową przy pertraktacjach o uposażenie duchowieństwa i instytucji kościelnych w odrodzonej Polsce. Perspektywa stworzenia państwa polskiego już w czasie pierwszej wojny światowej, a po jej zakończeniu budowa niepodległego państwa zmuszały episkopat polski do starań o zapewnienie Kościołowi katolickiemu bytu materialnego. Stąd szczególnej wagi nabierała kwestia udowodnienia przejęcia majątków kościelnych w administrację przez rządy państw zaborczych, gdyż pozwalało to domagać się zapewnienia przez państwo polskie utrzymania dla duchowieństwa i instytucji kościelnych.

Następną sprawą było wyliczenie ilości i wartości zabranego majątku. Domaganie się zwrotu ziemi nie mogło być brane pod uwagę, ponieważ zdecydowana większość gruntów została rozdana lub sprzedana. Ponadto w odrodzonym państwie polskim dążono raczej do odebrania duchowieństwu posiadanej jeszcze przez nie ziemi na cele reformy rolnej niż do zwrotu zabranej przez

zaborców. Szelażek był zdania, że „sprawiedliwości może stać się zadość nie inaczej, jak tylko przez zwrot zabranych Kościołowi katolickiemu majątków. Oczywiście nie mogą one być zwrócone w pierwotnej swojej postaci. Winien być jednak zwrócony ekwiwalent”⁶².

Ustalenia bpa Szelażka wykorzystywał episkopat w pertraktacjach z rządem. Dla niego samego wiedza zdobyta w trakcie badań nad majątkiem i uposażeniem duchowieństwa i instytucji kościelnych na ziemiach polskich stała się niejako punktem wyjściowym do pracy w MWRiOP, gdzie m.in. brał udział w przygotowaniach konkordatu oraz opracowywał tymczasowe ustawy o uposażeniu duchowieństwa przed ostatecznym uregulowaniem tej sprawy przez konkordat. Jego doświadczenia w tym względzie były powodem do zaproszenia go do Rzymu, w charakterze eksperta, na czas negocjacji konkordatowych. Po jego podpisaniu uczestniczył we wprowadzaniu w życie jego postanowień, ale już na stanowisku pasterza diecezji łuckiej.

---

⁶² Memoriał, s. 18.

DIE UNTERSUCHUNGEN VON BISCHOF ADOLF PIOTR SZELAŻEK ÜBER BESITZSTAND UND SÄLAR DES KATHOLISCHEN KLERUS IN POLEN

ZUSAMMENFASSUNG

Bischof Adolf Piotr Szelażek, von 1925 bis 1950 Oberhirte der Diözese Luzk, war einer der hervorragenden Mitglieder des polnischen Episkopats in der Zeit der Zweiten Republik.

Mit den Untersuchungen über Besitzstand und Sälar des katholischen Klerus in Polen befaßte er sich seit 1916 im Auftrage der Bischöfe der Metropole Warschau. Zuerst behandelte er diese Frage nur in bezug auf das russische Teilungsgebiet. Aufgrund seines im Verlauf dieser Untersuchungen erworbenen Wissens konnte er sich aktiv an den Arbeiten zur Absteckung der Fundamente der materiellen Existenz der katholischen Kirche im wiedergeborenen Polen beteiligen. In den Jahren 1918-1925 arbeitete er im Departament für die römisch-katholische Konfession im Ministerium für Religiöse Konfessionen und Öffentliche Aufklärung. Er nahm auch an den Friedensverhandlungen in Riga teil. Außerdem war er an der Vorbereitung des Konkordats zwischen Polen und dem Heiligen Stuhl beteiligt, und nach seiner Unterzeichnung – bereits als Bischof der Diözese Luzk – war er bemüht, dessen Beschlüsse mit Leben zu erfüllen.

Seine grundlegenden Arbeiten auf dem präsentierten Gebiet sind: „Denkschrift in der Frage der aufgrund der Verordnungen von 1864 und 1865 konfiszierten kirchlichen Besitztümer im Königreich Polen“ (poln., Płock 1917) und „Grundlagen der Dotierung des katholischen Klerus in Polen in der Zeit vor dem Konkordatsabschluß“ (poln., Toruń 1947).

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich